

EPISTOLARUM
AD ATTICUM

LIBER VIII.

CICERO ATTICO SAL.

I. UM ad te literas dedissem, reddita mihi litera sunt a Pompejo. Caetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii, quae sunt vobis nota; nec tam laeta erant in his literis, quam ad me Philotimus scripserat. Ipsam tibi epistolam misissem; sed subito fratris puer proficiscebatur: cras igitur mittam: sed in ea Pompeji epistola erat in extremo, ipsius manu: *Tu censeo Luceriam venias: nusquam eris tutius*. Id ego in eam partem accepi; haec oppida, atque oram maritimam illum pro derelicto habere: nec sum miratus, eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. Ei statim rescripti, hominemque certum misi de comitibus meis, non me querere, ubi tutissimo essem: si me vellet sua, aut Reipublicae causa Luceriam venire, statim esse venturum: hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Haec me frustra scribere videbam: sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur: & ne is quidem locus stabilis: sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. Quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis, neque victoriae ratio quaesita sit unquam, sed semper flagitiosa & calamitosa fuga. Eundem; ut, quemcumque fors tulerit, casum subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire.

tire. Etsi propediem video bonorum, id est lautorum, & locupletum, urbem refertam fore: municipiis vero his relicta, refertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem: nec me M. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum¹ pœniteret: quorum nemo nec stultior est, quam L. Domitius; nec inconstantior, quam App. Claudius. Unus Pompejus me moveret, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa, qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat? postquam vero ipse metuere cepit, putat omnes hoies illi oportere esse? Ibimus tamen Luceriam: nec eum fortasse delectabit noster adventus: dissimulare enim non potero, mihi, quae adhuc acta sunt, displicere. Ego, si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me² remunerere sane velim.

¹ *Pœniteret*] Mallem, inquit, habere comites reditus in urben Lepidum, Volcatium, Sulpitium, quam comites fugae ex Italia cum Pompejo L. Domitium, Ahenobarbum, & Appium Claudium, quorum alterius stultitia notatur, alterius inconstantia; de qua Caellus lib. VIII. *Popma*.
² *Remunerere*] Non minus longis epistolis. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

II. **M**IHI vero omnia grata; & quod scripsisti ad me, quae audieras: & quod non credidisti, quae digna diligentia mea non erant; & quod monuisti, quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua literas dedi, quibus ad ea rescripti, quae mecum ille de¹ gladiatoribus suis egerat, breves, sed benevolentiam significantes, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeji. Id enim illa sententia postulabat, qua² illum ad concordiam hortabar. Eas si quo ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, cum & ipse ad me scripsisset, & Balbus. Earum exemplum ad te

¹ *Gladiatoribus*] Quos Pompejus binos singulis patribus familias distribuerat. Ep. 14. lib. VII. *Manutius*.

² *Illum*] Caesarem. *Idem*.

te mihi. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. Si qua erunt, doce me quo modo ea effugere possim. Nihil, inquires, omnino scripseris. Qui magis effugias eos, qui volent fingere? Veruntamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amice tu quidem, mihi que gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum, meque dignum in hac causa iudicare, atque ego existimem. Mihi enim nihil ulla in gente unquam ab ullo auctore Reipublicæ ac duce turpius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est: cuius ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est patriam; pro qua, & in qua mori præclarum fuit. Ignorare mihi videris, hæc quanta sit clades. Es enim etiam nunc domi tuæ. Sed invitis perditissimis hominibus esse diutius non potes. Hoc miserius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes cum conjugibus & liberis: in unius hominis, quotannis periculose ægrotantis, anima positas omnes nostras spes habemus; non expulsi, sed evocati e patria, quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam & inflammandam reliquimus. Ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa urbe: &, si nunc sunt, non erunt. Nos interea ne Capuæ quidem, sed Luceriæ: & oram quidem maritimam jam relinquemus; Afranium expectabimus, & Petrejum. Nam in Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me illud: *Des, id feras*. Nihil de me dico: alii viderint.

Hic

3 Nobiscum] Urbem reliquerunt, vel breviter relinquere cogentur.

4 Afranium & Petrejum] Pompeii in Hispania legatos. Corradus.

5 Labieno] De quo Lucan. lib. V. *Foris in armis Casareis Labienus erat, nunc transfuga villis*. Idem.

6 *Illud: Des, id feras*] His verbis Cicero, tanquam ex Attici persona, sibi ipsi obijcit elegans proverbium, quo monebatur, ut honorificentius, quam modo fecerat, loqueretur de Labieno, in quo dixerat parum esse dignitatis; si quidem ipse vellet alios de se cum laude loqui. Sensus est: Hoc loco tu mihi obijcies proverbium illud, scilicet

liquid dederis, id quod dederis accipies, itaque quia dixi parum esse dignitatis in Labieno, futurum est ut Labienus ipse, & alii mihi par pari referent, dicantque dignitatem in me quoque desiderari. Verum sit necne aliquid in me dignitatis, aliis iudicandum relinquo. Nihil enim de me dico. Meminit huius proverbii, aut certe alterius huic similis, Donatus ad eum locum Phormionis, quod ab ipso allatum est, id sibi verum putat. Proverbium, inquit, est, *quod dedit recipit*. Huc spectat illud Homericum Iliadis, XX. 250.

ὅστις δὲ κέρειδα τῶνδ', οὐκ ἔδωκεν ἄλλοις. Βοστ.

Hujus.

Hic quidem quæ est? Domi vestræ estis, & eritis omnes boni. Quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? sic enim jam appellandum est. Vibullii res gestæ sunt adhuc maximæ. Id ex Pompeji literis cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit ⁸ *δραλῆ*: videbis de Cnæo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur hæc spectat oratio? Ego pro Pompejo lubenter emori possum: facio pluris omnium hominum neminem: sed non ita, uno in eo iudico ⁹ spem de salute Reipublicæ. Significas enim aliquanto secus, quam solebas: ut etiam Italia si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec Reipublicæ puto esse utile, nec liberis meis: præterea neque rectum, neque honestum. ¹⁰ Sed cur... *Poterisne igitur videre tyrannum?* Quasi interfit, audiam, an videam; aut locupletior mihi sit querendus auctor, quam Socrates, qui, cum xxx tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi præterea ¹¹ præcipua causa mandendi de qua utinam aliquando tecum loquar. Ego XIII Kalend. cum eadem lucerna hac epistola scripserissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompejum, si de pace ageretur, ¹² si de bello, videro.

Huius annotationis utilitatem intelligent facilius, qui scierint, in aliis editionibus hoc fuisse: *Hic tu in me illud desideras*. ad Ciceronem Atticum. Homericum, qui huc a Bosto adducitur, verum sic reddidit Franc. Oudin, doctor meus:

Vocæ feris alios, feris & ipse vicissim. Olivetus.

7 Pompeji literis] Ad Pompejum missis: ut ep. 22. lib. VII. *Cassii litteræ*. Man.

8 *δραλῆ*] Genus nocte. Vide Menagium ad Diog. Laert. III. 66.

9 *Spem*] Supple *postam*: aut lege, *sed non sitam uno in eo*, &c.

10 *Sed cur*] *Admoneris*: sed cur ita e-

xistimem, nunc taceo, & tibi iudicandum relinquo. *Bostus*. Quæ sequuntur, scripserat ad Ciceronem Atticum.

11 *Præcipua causa*] Timebat scilicet, ne, si abiret ab Italia longius, rem familiarem male curaret sua conjux, cui parum confidebat, & deinceps expertus est non bonam matrem familias: quod declarabunt libri XI. epistolæ. *Mongal.*

12 *Præfatus*] Ita Man. & Lamb. Alii *præfatus*, & omittunt *erant*. Deinde pro *videre*, habent *quid ero?* Ex in hac etiam lectione argui nonnulli comminiscuntur. Per me licet. *Olivetus*.

CICERO ATTICO SAL.

III. **M**AXIMIS & miserimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis hæc est;

si Pompejus Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes; & quo facilius consilium dare possis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Cum merita Pompeji summa erga salutem meam, familiaritasque, quæ mihi cum eo est, tum ipsa Reipubl. causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna cum fortuna conjungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo, & illum comitatum optimorum & clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem: qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum: & ut esset, a me est (tute scis) propter suspicionem hujus impendentis tempestatis multo ante provisum: tamen utrumque considerandum est, & quanta fides ei sit habenda; & si maxime exploratum eum nobis amicum viri fore, sine fortis & boni civis, esse in ea urbe, in qua cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo præditus, non futurus sit sui juris, subeundumque periculum sit, cum aliquo forte dedecore, quando Pompejus Rempublicam recuperarit. In hac parte hæc sunt. Vide nunc, quæ sint in altera. Nihil actum est a Pompejo nostro sapienter, nihil fortiter, addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in Rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim, & contra auspicia ferendis auctor: ille Gallia ulterioris adjunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille restituendi mei, quam retinendi studiosior; ille provincie¹ propagator; ille absentis in omnibus adjutor: idem etiam tertio Consulatu, postquam esse defensor Reipublicæ coepit, contendit, ut decem Tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur: quod idem ipse sanxit lege quadam sua; Marcoque Marcello Consuli, ² finienti provincias Gallias, Kalendis Martiis restitit. Sed, ut hæc omittam, quid scædus, quid perturbatus hoc ab urbe discessu, sive potius turpissima fuga? quæ conditio non accipienda fuit potius, quam relinqu-

¹ Propagator] In quinquennium. Ep. 3. ² Finienti] Sua sententia. Ep. 8. & 13. & 6. lib. VII. Corrad.

lib. VIII. Fam. Idem.

quenda patria? Mala conditiones erant, fateor: sed num quid hoc pejus? At recuperabit Rempublicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? non ager Picenus amissus? non paterfactum iter ad urbem? non pecunia omnis, & publica, & privata, adversario tradita? denique³ nulla causa, nullæ vires, nulla sedes, quo concurrant, qui Rempublicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiae, & ab impetu hujus belli remotissima: fuga, & maritima opportunitas visa quæri desperatione. Invite cepi Capuam, non quo minus illud defugerem, sed sine causa; in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet; & ut ipse⁴ sensitsem, multitudo, & infirmus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. Dixi ipsi, me nihil susce-
pturum sine præsidio, & sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negotii, quod ab initio vidi, nihil quæri præter fugam. ⁵ Eam si nunc sequor, quoniam? cum illo non: ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Cæsarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age jam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quomodo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes, fortunaque nostras? acrior, quam in cæterorum; quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere⁶ populare. Age jam, his compedes, fasces inquam hos laureatos, efferre ex Italia, quam molestum est? Qui autem locus erit nobis tutus, (ut jam placatis utamur fluctibus) antequam ad illum venerimus? qua autem, aut quo, nihil scimus. At si⁷ resistero, & fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinna do-

Tom. VIII.

T t

mina-

³ Nulla causa] Non quin esset honesta, sed quod male inditona; & eo delecta, ut parum spei esset reliquum: Ad apparatus belli, non ad æquitatem respexit. Hoc paulo post dixit, sine causa. Invite, inquit, cepi Capuam, quod propemodum causa esset deperdita, & plane nulla. Causa vero nomine partes intelligit, quo sensu Lucanus:

Victrix causa Diis placuit, sed viâs Caroni. Malasp.

⁴ Sensitsem] Vidistem jam ante.

⁵ Eam] Lamb. eam. Plinius quidem: sed habent eam, teste Malaspina, libri MS.

⁶ Populare] Quod populo placeat.

⁷ Resistero] Remanisco. Manut.

minatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius; quoquo modo ea res huic quidem cecidit: qui tamen ita dicere solebat, se id fore videre, quod factum est, sed hoc malle, quam armatum ad patriæ moenia accedere. Aliter Thrasybulus, & fortasse melius. Sed est certa quædam illa Mucii ratio, atque sententia: est illa etiam Thrasybuli: &, cum sit necesse, servire tempori; & non amittere tempus, cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem faeces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est; sed sit: deferet triumphum. Non accipere, ne periculosum sit: an accipere, invidiosum ad bonos. O rem, inquis, difficilem, & inexplicabilem. Atqui explicanda est. Qui enim fieri potest? Ac ne me existimaris ad manendum esse propensio-riorem, quod plura in eam partem verba fecerim, potest fieri, quod sit in multis questionibus, ut res verbosior hæc fuerit, illa verior. Quamobrem ut maxima de re æquo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. Navis & in Cajeta est parata nobis, & Brundisii. Sed ecce nuntii, scribente me hæc ipsa noctu in Caleno, ecce literæ, Cæsarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, & pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnæum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat: etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus præmiserat; legionem a Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a Consule duci, scripserat ad Consules. Sed turpe Domitium deserere erit, implorantem ejus auxilium. Est quædam spes mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pireneo cum Trebonio pugnavit, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus: summa autem,

Afranium in Pireneo cum Trebonio pugnavit, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus: summa autem,

8 Fere] Ut occideretur in urbe. Idem.

9 Thrasybulus] Atheniensis: qui armatus accessit ad patriæ moenia, ut eam a tyrannide liberaret. Idem.

10 Ne periculosum] Videamus, ne &c.

11 Fieri] Fortasse, ferri. Possime ita suspensio esse animo?

12 In Cajeta] Cajeta hic nomen est villæ Ciceronis in agro Cajetano sitæ. Idcirco dixit, in Cajeta, non Cajetæ. Sic epist. 7.

lib. XIV. Bofus.

13 Cum cohortibus duabus] Infra tamen Pompejus suis literis, cohortes xiv. legionarias Brundisium misisse significat. Ut non absurdum aut alienum videatur, legionibus emendare. Malasp.

14 Fausto] Syllæ Dictatoris filio.

15 Trebonio] Cæsaris Legato. Corrad.

16 Transisse] In castra Afranii. Men.

17 Summa autem] Summa autem, sigillatim enarra-

Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem, cum esset incertum iter Cæsaris, quod vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompejum misi, & literas; ipse, ne quocumque incidere, reverti Formias. Hæc te scire volui, scripsisque fedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

CICERO ATTICO SAL.

IV. DIONYSIUS quidem tuus potius, quam noster, cui ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio, quam meo, ne tui quidem testimoni, quod ei sæpe apud me dederas, veritus, superbum se præbuit in fortuna, quam putavit nostram fore: cuius fortunæ nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quædam gubernabimus. Cui qui noster honos, quod obsequium, quæ etiam ad cæteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit, ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus mallet, quam illum non efferre laudibus: Ciceroneque nostros meo potius labore subdoceri, quam me alium iis magistrum quærere. Ad quem ego quas literas, dii immortales, miseram? quantum honoris significantes? quantum amoris? Dicæarchum mehercule, aut Aristoxenum diceres accessi, non unum omnium loquacissimum, & minime aptum ad docendum. Sed est memoria bona. Me dicet esse meliorem. Quibus literis ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem. Semper enim: si potero, si ante suscepta causa non impediar. Nunquam reo cuiquam tam humili, tam fordido, tam nocenti, tam alieno, tam præcise negavi, quam hic mihi: Plane sine ulla exceptione præcidit. Nihil cognovi ingratius: in quo vitio nihil mali non inest. Sed de

T t 2 hoc

1 Testimoni] Jungi Vereor: etiam cum patrio casu, vel Terentianum illud in Phormione declarat; At. V. G. 6. 78. Neque huius sit veritas sententia primaria. Malaspina.

2 Bona] In literis. Meliore: Memorem enim huius injuriæ sentiet. Manut.

3 Si potero] Respondi, recipiam: & est veritas, qua refert verba, quibus utebatur in respondendo. Corrad.

hoc nimis multa. Ego navem paravi: tuas literas tamen expecto, ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Attium Pelignum⁴ aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque; Q. Lucretium inde effugisse scis. Cnaeum ire Brundisium: ⁵ Domitium desertum. Confecta res est.

⁴ *Aperuisse*] Caesar tamen, lib. 1. de B. Civili, non Attium scribit aperuisse Antonio portas, sed ipsos Sulmonenses: Attium vero & Lucretium de muro se deiecit: & hunc audivisse illum interceptum ad se ductum fuisse. *Malisp.*

⁵ *Domitium*] Ab omnibus libris abest vox illa, quam tamen, fudente Lipio, non dubitavi recipere. Cum enim alii subaudiendam

esse dicant, id video fieri vix posse. Sed veres, ut monet Lipius, ejusmodi nomina priore aut altera litera adjuncta significare contenti erant. Itaque cum fortassis in Cicerone scriptum esset *Do. desertum*, non intellectam vocem *Do.* librarius scriptor omisit. Quod proposuit Grævius, eodem plane redit. *Olivarius.*

CICERO ATTICO SAL.

V. **C**UM ante lucem VIII Kal. literas ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor: quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, poenitere: nunquam autem certior fuit, quam in hoc negotio. Nam, quod ad te scripseram, postea audivi, a tertio milliarium tum eum¹ *si idem verba pariter respicimus, esse Dupludum.* Multa, inquam, mala eum dixisse, suo capiti, ut ajunt. Sed o meam mansuetudinem! conjeceram in fasciculum una cum tua venientem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollucem, servum a pedibus meis, Romam misi. Eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret. Novi si quid esset, scripserim. Pendeo animi expectatione Corninensi; in qua de salute Reipublicae decernitur. Tu fasciculum, qui est *M. CURIO* inscriptus, velim curare ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

CICE-

¹ *Cerrior*] Certus hic est quem Horatius vocat propoliti tenacem. *Bosius.*

² *P. V. Cum foret, multa cornibus frustra in aera protulisset.* Lucrum est cuius sit auctoritas. Videtur autem, quisquis ille fuit, furentem bovem describere voluisse,

qui sonum, paleas, festucas, atque adeo arenam ipsam cornibus spargeret, sustinere jactaret. Et Cicero Dionysium assimilat, qui statim ut ab ipso discesserat, multa in aera jecerat maledicta. *Bosius.*

CICERO ATTICO SAL.

VI. **O**BSIGNATA jam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram) C. Sotius Prator in Formianum venit ad M. Lepidum, vicinum nostrum, cujus Quaestor fuit; Pompeji literarum ad Consulem exemplum attulit.

Litera mihi a L. Domitio a. d. XIII Kalend. Mart. allata sunt: earum exemplum infra scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti Reipublicae interst, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. Praesidii Capuae, quantum constitueris esse satis, relinquis.

Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus quidnam futurum sit. Hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem... Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obsuit, nihil mutasse. nec regentia hoc, quod cum fortiter & diligenter, tum etiam mehercule.... Modo enim audivi quartanam a te discessisse. Moriar, si magis gauderem si id mihi accidisset. Piliæ dic² non esse æquum, eam diutius habere, nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio. Sed eum video in sumptum ab aliis mutatum: ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curii.

¹ *Nec regentia*] Omittamus, amabo te, interpretum nugas. Locus hic miserabiliter, inquit Victorius, lacer & divulsus est. Velut hoc in Piliæ manu, ut quartanam ipsa Grævio judice, sultitia. Quod ergo præci-

pit Hippocrates, vide infra XVI. 15. *Olivarius.*
² *Non esse æquum*] Jocus est: quasi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanam ipsa posset abjicere. *Manutius.*

CICERO ATTICO SAL.

VII. **U**NUM etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. At nemo dubitat, quin sub-

subsidio venturus sit: ego non puto. Deferet igitur talem civem, & eos, quos una scis esse? cum habeat praesertim & ipse cohortes xxx? Nisi me omnia fallunt, deferet. Incredibiliter pertimuit: nihil spectat nisi fugam: cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego vero quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. Quod enim tu meum laudas, & memorandum ducis, malle quod dixerim me cum Pompejo vinci, quam cum istis vincere, ego vero malo, sed cum illo Pompejo, qui tum erat, aut qui mihi esse videbatur: cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit aut quem fugiat, aut quo; qui nostra tradidit; qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; contigit; victus sum. Quod superest, nec ista videre possum, quae nunquam timui, ne viderem; nec me hercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso carendum est. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta, (nemo enim solvit) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Caetera apposita tibi mandabo.

¹ Moneta] Locus erat, ubi moneta cunsumi, tradito, quod etiam nunc solet, au-
debat. Inde vult a Philotimo pecuniam ro, argentove infecto. Man.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. **O** REM turpem, & ea re miseram! sic enim sentio, id demum, aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Caesarem: eundem repente timere coeperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: Picenum amiserat culpa: in Apuliam se compegerat: ibat in Graeciam: omnes nos ¹ ἀπιστονήτας, expertes sui tanti tam inusitati consilii relinquebat. Ecce subito literae Domitii ad illum, ipsius ad Consules. Ful-
sisse mihi videbatur ² τὸ καλὸν ad oculos ejus, & exclamasse ille vir, qui esse debuit,

³ Πρὸς τῶν ὄ, τι χρεὶ ἐπαλαμίσθων,

¹ Ἀπιστονήτας] Infalutatos.

² Τὸ καλὸν] Honestum.

³ Πρὸς τῶν ὄ,] Adversus hoc, quod opus est factu, & machinentur & fabricent quidvis

in me: quod enim vestrum est, & me stat-
Locus est Aristophanis Acharnensibus vers.
659. sed paulo mutatis verbis.

Kai

Καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τελευτέωσαν.

Τὸ γὰρ μετ' ἐμῆ.

At ille tibi ⁴ πολλὰ χάρειν ἴσθ' καλῶν dicens, pergit Brundisium. Domitium autem ajunt, re audita, & eos, qui una essent, se tradidisse. O rem lugubrem! itaque intercludo dolore, quo minus ad te plura scribam. Tuas literas expecto.

⁴ Πολλὰ] Valeat honestum.

CICERO ATTICO SAL.

IX. **E**PISTOLAM meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. Quin etiam ipse multis dedi describendam. Ea enim & acciderunt jam, & impendent, ut testatum esse velim de pace fenserim. Cum autem ad eum hortarer eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, ad quod eum hortarer, convenire ejus sapientiae dicerem. Eam si admirabilem dixi, cum eum ad salutem patriae hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjecissem. Quia autem est, aliquid imperitiae temporis; non est de pace, sed de me ipso, & de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod testificor, me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eo scripti, quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod causam ejus probo. Sed quid haec nunc? utinam aliquid profectum esset. Nae ego istas literas in concione recitari velim; si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, ¹ pro tuis rebus gestis amplissimis: amplioribusne, quam suis, quam Africani? Ita tempestas ferebat. Si quidem etiam ² vos duos tales ad quintum milliarium. Quid ³ nunc ipsum unde se recipienti? quid agenti? quid acturo? Quanto autem ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similes non modo

fre-

¹ Quia autem est] Quod autem epistolae Caesaris Romam venienti obviam prodire ad meae parte scriptum est id, quod sequitur.

² Pro tuis] Vide lib. 7. ep. 24.

³ Vos duo] Tu, & Sex. Peducius: qui

Cesari Romam venienti obviam prodire ad meae parte scriptum est id, quod sequitur.

⁴ Nunc ipsum] Hoc ipso tempore, Nunc

ipsum enim plus valet ad indicandum, quam Nunc. Idem.

frequentes, sed læto vultu gratulantes viderit? Num igitur peccamus? Minime vos quidem. Sed tamen signa⁶ conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset.⁷ Quæ vero senatus-consulta video? Sed⁸ apertius, quam proposueram. Ego Arpini volo esse pridie Kal. deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi.⁹ Elyevn̄ tua confilia, & tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere¹⁰ σωδομπερδωρο: quod gratifimum illi est) nunquam placuit ex Italia exire; ¹¹ Tullo multo minus. Crebro enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiæ minus movebant: minus multa dederant illi Reipublicæ pignora. Tua mehercule auctoritas vehementer movet: affert enim & reliqui temporis recuperandi rationem, & præsentis tuendi. Sed, obsecro te, quid hoc miserius, quam¹² alterum plausus in scœdissima causa quærere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnæum nostrum: ut & facimus, & debemus; tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. Nam sive timuit; quid ignavus? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum cæde fore putavit; quid injustus? Sed hæc omitamus: augemus enim dolorem retrahendo. Sexto Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via currens ad Lentulum Cos. missu Cæsaris, cum literis, cum mandatis, cum promissione provinciæ, Romam ut redeat: cui persuaderi posse non arbitror, ¹³ nisi erit conventus. Idem aiebat, nihil malle Cæsarem, quam ut Pompejum *assequeretur*, id credo; & *rediret in gratiam*, id non credo: & metuo, ne omnis hæc clementia ad unam illam crudelitatem colligatur.

Bal-

⁵ Num igitur] Ego, Atticus, &c.

⁶ Conturbantur] Quæ signa voluntatem a simulatione distinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoscendi facultas non detur. Man.

⁷ Quæ vero] Video fore, ut S. C. fiat; cuiusmodi Cæsar voluerit. Idem.

⁸ Apertius] Supple, scribo. Corrad.

⁹ Elyevn̄] Generosa, nobilia.

¹⁰ Σωδομπερδωρο] Diem simul contin-

mus.

¹¹ Tullo] L. Volcatius Tullo, qui consul fuit cum M. Emilio Lepido. Man.

¹² Alterum plausus] Cæsarem.

¹³ Nisi] locus in Lentulum, qualis Plautinus in Congionem in Aul. se scio facile abstinere posse, si nihil obviam est. Perinde ac si dicat: si conventus erit, arbitror posse persuaderi. Corrad.

Balbus quidem major ad me scribit, nihil malle Cæsarem, quam principe Pompejo sine metu vivere. Tu, puto, hæc credis. Sed, cum hæc scribebam v Kal. Pompejus jam Brundisium venisse poterat. Expeditus enim antecesserat legiones Luceria. Sed hoc¹⁴ τῆρος horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. Plane, quid futurum sit, nescio.

¹⁴ Τῆρος] mensurum. Cæsar.

CICERO ATTICO SAL.

X. **D**IONYSIUS cum ad me præter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime: tempora exposui; rogavi, ut diceret quid haberet in animo: me nihil ab ipso invito contendere. Respondit, se, quod in nominibus haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse, dixit: etiam alia quadam de servulis suis: quare nobiscum esse non posset. Morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitum. Volui te scire, quid ego de ejus facto iudicarem.

CICERO ATTICO SAL.

XI. **Q**UOD me magno animi motu perturbatum putas; sum equidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cum aut consistit consilium, aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet. Illud tamen totos dies, vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sit studiis ac literis nostris. Consumo igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Teneſne igitur, moderatorem illum Reipublicæ

Tom. VIII.

V u quo

¹ Consistit] Res deliberata est.

² Totos dies] Lamentari. Post hæc duo verba, notam quæritis vulgo appingunt: quam male, nemo non videt. Deinde omnes præter Lambinum ediderunt. sed vereor, unde

conjectabat Gronovius pater, subvertens: quod minime displicet. Postremo legendum esse sc; non sim, vis ipsa sententiæ arguit. O-livetus.

quo referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: *Ur enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori Reipublice beatitudo vita propozita est; ut opibus firma, copiis locuples; gloria ampla, virtute honesta sit. Hujus enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum esse perfectorem volo.* Hoc Cnaeus noster cum antea nunquam, tum in hac causa minime cogitavit. Dominatio quaesita ab utroque est: non id actum, beatitudo & honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset; nec Italiam, quod ea pelleretur: sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Syllani regni jam pridem appetitur a multis, qui una sunt, cupientibus. An censes nihil inter eos convenire? nullam pacem fieri potuisse? Hodie potest: sed neutri ³ *στωπος* est ille, ut nos beati sumus; uterque repugnare vult. Haec a te invitatus breviter exposui. Voluisti enim, me, quid de his malis sentirem, ostendere. ⁴ *Ἰπποδρόμο* igitur, noster Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo creditur, sed conjectura prospiciens, ⁵ *Ἰαλός* Jamque mari magno. Non multo, inquam, secus possum vaticinari: tanta malorum impendet ⁶ *Ἰαλός*. Atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transferunt, quod illi quidem ⁷ alterum metuunt, nos utrumque. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi parvum; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate, & quati utriusque vi, mancipiis ex omni genere collectis: nec tam ⁸ proscriptio pertimescenda, quae Luceria multis sermonibus denuntiata est, quam univfersus interitus: tantas in configendo utriusque vires video.

³ Eor] Pompejum, & Caesarem.

⁴ *Ἰπποδρόμο*] Etiam latine scopus.

⁵ *Ἰαλός*] Praefragio.

⁶ *Ἰαλός*] Hemistichium ex veteri poeta: cuius integri sunt versus, ex persona Cassandrae vaticinantis, lib. 7. de Divin. cap. 31. *Manus.*

⁷ *Ἰαλός*] Ilias malorum, proverb.

⁸ *Ἰαλός*] Caesarem. *Corrad.*

⁹ *Ἰαλός*] Victorius ita coniecit, atque edidit, cum postrema tantum syllaba extaret in mss. Alii malunt *Ἰαλός*, alii *Ἰαλός*, alii *Ἰαλός*. Quid voluerit Cicero, videtur, ni fallor, omnes: qua sit voce usus, nemo. *Oliverius.*

video futuras. Habes conjecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid expectasti; nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. Quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit: quod saepe: gratissimum sibi esse, quod quidem oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor hac eadem mandata. Iter autem ejus erat ad Lentulum consullem cum literis Caesaris, praemiorumque promissis, si Romam revertisset. Verum, cum habeo rationem dierum, ante puto transmissurum, quam potuerit conveniri. Epistolarum Pompeji duarum, quas ad me misit, negligentiam, meamque in scribendo diligentiam volui tibi notam esse: earum exempla ad te misi. Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, expecto. Utinam aliquid simile Parthicis rebus. Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem, te in publicum non prodire: sed tamen audire te multa, necesse est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete, ad te missum, ¹ *Ἰαλός*. Eum mihi velim mittas. Vides, quam causam mediter.

¹ *Ἰαλός*] Quorum exitus insequitur, isdem continuo discedentibus. Nam, est Parthi, subico cursu in provincias irruentes, magnum inferunt terrorem: tamen haud magna calamitas con-

GN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

QUINTUS Fabius ad me venit a. d. ix. Kalend. Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus xi, & cohortibus xiv, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corsinio, a. d. Id. Febr. C. Hirrum cum v cohortibus subsequi. Censeo ad nos Luceriam venias: nam te hic tutissime puto fore.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

ANTE diem xv. Kalend. Mart. Formis accepi tuas literas: ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi